DOI No: <http://dx.doi.org/10.29228/Joh.55780>**Makale türü:** Araştırma makalesi**Article type:** Research article

Geliş tarihi 03.01.2022

Submitted date

Kabul tarihi 14.02.2022

Accepted date

Elektronik yayın tarihi 28.02.2022

Online publishing date

Atıf Bilgisi / Reference Information

Uzun, M. (2022). Kısaltılmış Metinde Bir Tutarlılık Çözümlemesi: “Demiryolu Hikâyecileri-Bir Rüya” Hikâyesi. *Journal of History School*, 56, 610-632.

**KISALTILMIŞ METİNDE BİR TUTARLILIK ÇÖZÜMLEMESİ:
“DEMİRYOLU HİKÂyecİLERİ-BİR RÜYA” HİKÂYESİ****Muzaffer UZUN¹****Öz**

Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarının temel malzemesi olan metinler, öğretim programında yer alan *Ders Kitabı Yazımında Dikkat Edilecek Hususlar* başlığı ile *Ders Kitabına Alınacak Metinlerin Nitelikleri* alt başlığında belirlenmiş ilkeler doğrultusunda ders kitabı yazarları tarafından seçilir ve bu metinlerin bazılarında birtakım sebeplerle düzenlemelere gidilir. Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarındaki metinler değerlendirildiğinde yapılan düzenlemelerin cümlelerin kısaltılması, bölünmesi, kelimelerin değiştirilmesi türünden bir yeniden üretim değil, sadece cümle ve paragraf düzeyinde *kısaltma* işleminden ibaret olduğu görülür. Bu çalışmada Millî Eğitim Bakanlığınca yayımlanmış Türk Dili ve Edebiyatı 12 Ders Kitabı’nda bulunan hikâye türü örneklerinden Oğuz Atay’a ait *Demiryolu Hikâyecileri-Bir Rüya* adlı metin, özgün metin ile karşılaştırılmış, metinden çıkartılmış cümle ve paragrafların metnin bütünlüğünde, mesajında, anlam ve mantıksal ilişkiler ağında yaşanan değişimdeki payı, *bölümsel tutarlılık* ile ilgili belirlenen başlıklar aracılığıyla tespit edilmiştir. *Kısaltma* işleminin *tutarlılık ölçütünden* bağımsız ele alınması durumunda özgün metindeki iletiden uzaklaşıldığı görülmüştür. Bu çerçevede metin dil bilimi ile ilgili değerlendirmelerin, ders kitaplarındaki metinler ile ilgili düzenlemelerde dikkate alınmasıyla daha başarılı *kısaltılmış metin* örnekleriyle karşılaşılacağı ifade edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Metin Dil Bilimi, Metin, Kısaltılmış Metin, Tutarlılık, Bölümsel Tutarlılık.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı, muzafferuzun@ktu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-6178-4799.

Coherence Analysis in the “Abridged Text”: The “Demiryolu Hikâyecileri-Bir Rüya” Story

Abstract

The texts, which are the basic materials of the Turkish Language and Literature textbooks, are selected by the textbook authors in line with the principles determined under the heading "Aspects to be Considered in Writing the Textbook" and the subtitle "Qualifications of Texts to be Taken into the Textbook" in the curriculum, and some of these texts are edited for a number of reasons. When the texts in the Turkish language and literature textbooks are evaluated, it is seen that the arrangements made are not a reproduction such as shortening the sentences, dividing them, changing the words, but only shortening the sentences and paragraphs. In this study, the text named the “Demiryolu Hikâyecileri-Bir Rüya” by Oğuz Atay, which is one of the examples of story type found in the Turkish Language and Literature 12 Textbooks published by the Ministry of National Education, was compared with the original text, and the sentences and paragraphs extracted from the text were analyzed in terms of the integrity of the text, its message, its meaning and logic. The share of the change experienced in the network of relations has been determined through the headings related to local coherence. It has been observed that if the abbreviation process is handled independently of the consistency criterion, the message in the original text is deviated. In this context, it has been stated that more successful examples of abbreviated texts will be encountered if the evaluations related to text linguistics are taken into account in the regulations related to the texts in the textbooks.

Keywords: Text Linguistics, Text, Abbreviated Text, Coherence, Local Coherence.

GİRİŞ

Öğretim programlarındaki konuları bir plan dâhilinde sunup sürece katılanları dersin hedefleri doğrultusunda yönlendiren ve birçok kazanımın hayata geçmesinde rolü olan ders kitapları, aynı zamanda yazar ile okurun buluştuğu bir alan olarak da değerlendirilebilir. Özellikle belli yaş gruplarındaki öğrencilerin Türk ve dünya edebiyatının önemli şahsiyetleri ve onların kaleme almış olduğu metinlerle tanışması, ders kitapları aracılığıyla sağlanır. Fakat metinlerin özgün hâlleri ile ders kitabında yer alması her zaman mümkün olmaz. Bu noktada ders kitaplarında temelde iki tip metinle karşılaşılır: *Özgün metinler* ve *değiştirilmiş metinler*. Yeniden üretilen metinler, değiştirim işlemine göre *sadeleştirilmiş* ve *genişletilmiş metin* olarak adlandırılır. Yetişkinler için hazırlanmış metinlerin çocuklar için daha rahat okunabilir hâle getirilmesi, tarihî metinlerin içinde bulunulan dönemin dili ile uyumlu hâle getirilerek okuyucularla buluşması, özellikle ikinci/yabancı dil öğretiminde ders kitaplarında yer alan

metinlerin, öğrenci düzeyine uygun şekilde planlanıp inşa edilmesi amacıyla metinlerde gerçekleştirilen *değiştirim* işlemi *sadeleştirme* olarak tanımlanır (Durmuş, 2013, s.1303). Metnin özetlenmesi, cümlelerin kısaltılması, bazı unsurların metinden çıkarılması, cümlelerin bölünmesi; öğrenci seviyesine göre az bilinen kelimelerin yerine daha çok bilinenlerin getirilmesi, kullanım sıklığı düşük kelimelerin yerine kullanım sıklığı yüksek kelimelerin getirilmesi sadeleştirilen metinlerde yapılan uygulamalardır (Durmuş, 2013, s.1302).

Metinlerde yapılacak düzenlemeler ile ilgili seçilecek yol, hedef öğrenciye göre farklılaşabilmektedir. Bu çerçevede yapılacak düzenlemelerde öğrencinin düzeyi, beklentileri, öğrenim koşullarına dair temel veriler belirleyicidir. Gerçekleştirilen işlem sonucu ortaya çıkan iyi hazırlanmış bir metin, yazar ile okur arasında güçlü bir iletişim aracı iken eksikleri olan metin, alıcıda hedeflenen etkiyi yapmayacak, birtakım iletişim problemlerini de beraberinde getirecektir. Bu bağlamda Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin sadeleştirilmesini konu aldıkları yazılarında Bayraktar ve Durukan (2016, s.1360-1361), 6-8. Sınıf Türkçe dersi programında metinlerin düzenlenmesi ile ilgili gerekli ölçütlerin tam manasıyla belirlenmemiş olmasından bahsederler. Düzenlemede ölçüt sorunu ders kitabı yazarlarının kişisel kanaatlerini belirleyici kılmış, bu da özgün metnin anlamından uzak, sadeleştirilmiş metinlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Metinlerin bireylerin gelişimindeki önemi üzerinde duran Ruhi (1993, s.76), ders kitaplarında yer alan, kısaltma ve uyarlama yoluyla düzenlenmiş metinlerde karşılaşılan kopuklukları seçilen metinler üzerinden örnekendirir ve dil kullanımının kötü bir örneği olan bu metinlerin öğrencilerin anlama yeteneğini de zorladığını ifade eder.

Ders kitaplarının hazırlanmasında temel çerçeveyi çizen, kitapta yer alacak metinlerle ilgili yönlendirmeleri yapan öğretim programlarıdır ve öğrenciler, arzulanan hedeflere program çerçevesinde seçilen ve düzenlenen metinler vasıtasıyla taşınır. Bu çerçevede hazırlanmış programlardan biri de *Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı*'dır (2018). Bu programda *Ders Kitabı Yazımında Dikkat Edilecek Hususlar* başlığı altında ders kitabında bulunacak temel bölümlerin neler olacağı, nasıl hazırlanacağı ve ders işleniş sürecinin ne şekilde yapılandırılacağına dair bilgilere yer verilmiştir. Aynı bölümde *Ders Kitabına Alınacak Metinlerin Nitelikleri* alt başlığıyla öğretim materyali/ders kitabında yer verilecek metinlerin özellikleri de belirlenmiştir.² Bu belgede yer

---

² *Ders Kitabına Alınacak Metinlerin Nitelikleri* ile ilgili son on yılda hazırlanıp yayımlanmış (2011, 2015, 2017, 2018) Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programlarında derste kullanılacak metinlerde yapılacak değiştirim ve uzunluklar ile ilgili düzenlemeler incelenmiş, 2018 yılı ile karşılaştırılmıştır. Buna göre, konu ile ilgili maddelerde 2017 programında bir değişiklik gözlenmemiştir. 2015 yılında yayımlanmış programda metinlerin tamamının ders kitabına

alan maddeler paralelinde kitap yazarları tarafından metinler seçilmiş ve düzenlemiştir:

Metnin tamamının alınamayacağı durumlarda, alınmayan kısımların özeti verilmelidir. Metinden cümle veya paragraf düzeyinde yapılan çıkarmalar yay ayrıca içinde üç nokta işareti ile gösterilir.

Kitaba alınan metinlerin uzunluğu konusunda öğretim programındaki ders işleme süreci ve ünitelerde planlanan ders saati dikkate alınmalıdır (TDEÖP 2018, s.17).

Ayrıca *Ders Kitabına Alınacak Metinlerin Nitelikleri* başlığı altında yer verilen bazı maddeler, doğrudan metin uzunluğu ile ilgili olmasa da seçilen metinlerden bazı kelime, cümle ya da paragrafların çıkarılmasında belirleyicidir:

Türk millî eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olmalıdır.

Metinlerde Türk milletinin bölünmez bütünlüğüne; millî, manevi, kültürel ve ahlaki değerlerine aykırı unsurlar yer almamalıdır.

Metinlerde ayrıştırıcı, bölücü, siyasi ve ideolojik ifadeler yer verilmemelidir.

Metinler, öğrencilerin ruh dünyalarını olumsuz yönde etkileyecek nitelikte olmamalıdır (TDEÖP, 2018, s.16).

Genel olarak değerlendirildiğinde Türk Dili ve Edebiyatı ders kitapları için seçilen özgün metinlerde, yukarıda bahsedilen, öğretim programında belirlenen ilkeler doğrultusunda düzenlemeye gidilmiştir. Her edebî metin, her zaman belli yaş grupları esas alınarak yazılmadığından ve/veya bazı metinlerin uzunluğu ders kitabı ve ders saati için uygun olmadığından ders kitabına özgün hâliyle alınması mümkün görünmemekte, bu sebeple seçilen metinlerle ilgili bir düzenlemeye

---

alınamayacağı, kitaba alınacak kısımlarının da kazanımlar doğrultusunda seçilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Roman, hikâye, tiyatro, destan gibi ürünlerin tamamı kitaba alınamayacağı için bu tür eserlerin en uygun kısmı veya kısımları kazanımlar da dikkate alınarak seçilmelidir. Metnin başında eserin seçilen bölümüne kadarki kısa özeti verilmeli, seçilen metnin eserin hangi bölümünden alındığına dair kısa bir açıklama yapılmalıdır. Seçilen metnin arkasından eserin sonraki bölümlerinin özeti verilmelidir (TDEÖP 2015, s.19). 2015 yılı programının ilgili diğer kısımları 2017 ve 2018 programları ile paraleldir. 2011 programında yapılacak değişikliklerin çerçevesi şu şekilde çizilmiştir: *Herhangi bir sanatçıya ait eserin orijinaline bağlı kalınmalı. Şiirlerin, öykülerin ya da diğer türlerin üzerinde dil ve anlatım açısından yapılacak değişiklikler eserin yazarına saygısızlık sayılacağından değişiklikler imla, noktalama ve günümüz Türkçesine çeviri ile sınırlı olmalıdır. Günümüz Türkçesine çevrilerde de bağlam son derece dikkate alınmalıdır. Ders kitabı yazarı, beğenmediği ya da öğrencinin pedagojik gelişimine aykırı bulunduğu bölümleri çıkarmalı ama değiştirmemelidir (TDEÖP 2011, s.14, 15).*

ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çerçevede ders kitaplarındaki metinlerde yapılan çıkartma işleminde programda yer alan ilgili maddeler belirleyici olur.

Bu çerçevede Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında tamamı kitaba alınamayacak uzunlukta olan -roman gibi- türlerin programda belirtilen amaçlara hizmet edecek şekilde sadece belirlenen kısımları alınmış, okuyucu için özet bilgisi ayrıca paylaşılmıştır. Daha kısa bir tür olan hikâye metinlerinde yapılan işlem ise sadece bazı cümle ve/veya paragrafların çıkarılmasından ibarettir.

Bu çalışmada *Demiryolu Hikâyecileri-Bir Rüya* adlı hikâye ile aynı metnin Türk Dili ve Edebiyatı 12 Ders Kitabı'nda bulunan kısaltılmış hâli karşılaştırılmış, çıkarılan bölümlerin metnin tutarlılığında neden olduğu aksamalar, *bölümsel tutarlılık* ile ilgili belirlenen *özelleştirme bağlantısı*, *neden sonuç bağlantısı*, *karşıtlık bağlantısı*, *karşılaştırma bağlantısı* başlıkları aracılığıyla tespit edilmiştir. Böylece ders kitaplarında yer alacak özgün metinler kısaltılırken metnin mesajında yaşanan kayıpların önüne geçecek ilkelerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu itibarla çalışma, metin dil bilimi ile ilgili değerlendirmelerin metin düzenlemelerinde kullanılması ile ortaöğretim ders kitaplarında daha başarılı kısaltılmış metin örneklerine ulaşılabileceğini göstermesi yönüyle önem taşımaktadır.

1. Metin ve Tutarlılık

Dili, cümle ve cümle üretimi ile sınırlandıran *dönüşümlü üretimsel dil bilime* tepki olarak doğan, iletişimin cümlelerle değil metinlerle gerçekleştiğini ileri süren *metin dil bilimi* (Aksan, 2005, s.257) metnin bir bütün olarak algılanmasında, metnin yüzey ve derin yapısında kurulan ilişkiler ağına dikkat çeker. Metnin bir yapı, anlamsal bir bütün olarak inşasında *bağdaşıklık* ve *tutarlılık* metin odaklı iki metinsellik ölçütüdür.³ *Bağdaşıklık*, metnin yüzey yapısında daha çok cümleler arasında dil bilgisel ve anlamsal ilişkiler ağının adı⁴ iken *tutarlılık*, metnin derin yapısı ile ilgili metnin anlam ve mantığa dair bütünlüğünün oluşumunda var olan soyut yapıdır. Metnin anlamı, yüzey yapıya ait öğelerin sunduğu anlam alanından daha fazlasını içerebilir (Beaugrande, Dressler, 1981). Bu itibarla *tutarlılık* metnin soyut yanını, metni oluşturan her birim arasındaki anlama dayalı ilişkinin nihayetinde nasıl metni kucaklayan bir bütüne evrildiğini izaha gayret eder.

³ Beaugrande ve Dressler, metinselliği şu ölçütler ile açıklarlar: *Bağdaşıklık, Tutarlılık, Niyet ve Kabul edilebilirlik, Bilgilendiricilik, Durumsallık, Metinlerarasılık* (Beaugrande, Dressler, 1981).

⁴ Sırf dil bilgisel bağların ele alındığı bağdaşıklık eksenli değerlendirmeler metnin temel işlevinin bildirişim olduğunu göstermekten uzak olduğu için eleştirilir.

Metni oluşturan her birim, metni saran bir mantık ve anlam çerçevesinin parçasıdır. Bu, okur/dinleyicilerin metni bir bütün olarak algılamasının nedenidir. *Tutarlılık*, bu ilgiyi birbirini takip eden cümleler arasında kurduğu gibi paragraflar, metnin konusunu oluşturan ve birlikte bir amaca hizmet eden alt başlıklar arasında da kurar. Metindeki her cümle doğrudan birbiriyle ilişkili olmasa dahi hepsi üst yapının tesis ettiği anlam dünyasının, söylemin bir parçası olur (van Dijk, 1977, s.93).

İnsanların *dünya bilgisinin* metinde sunulan bilgi ile etkileşimi metne anlam kazandırır. Bu yüzden *bağdaşıklık*, metin içi birimler arasındaki ilişki ile tanımlanırken *tutarlılık* metinle sınırlandırılabilir gözükmemekte, metnin çözümlenmesinde okuyucuya ait *dünya bilgisi* ile birlikte yorumlanmaktadır. Metni çözümlenlerin zihinsel faaliyetleri, tutarlılığın gelişiminde aktif rol aldığından *tutarlılık*, alıcı/okur/dinleyicilerin algılama işlemlerinin bir sonucu olarak da düşünülebilir (Beaugrande, Dressler, 1981).

2. Tutarlılık Görünümleri

Bir metinde tutarlılık yapısı iki düzeyde gerçekleşir. Metne dâhil edilen her bir cümlemin önceki cümle ya da cümlelerle ilişkili olması hâli, *bölümsel tutarlılığı*; metnin tamamında kurulmuş mantıksal, anlamsal ilişki, *bütüncül tutarlılığı* (van Dijk, 1985, s.109) izah eder.⁵

Cümleler arası anlamsal ilişki, tutarlılığın sadece bir parçasıdır. Bu anlamda *tutarlılık* ancak cümlemin ötesinde metni saran anlam ağının kurulmasıyla tamamlanan bir metinsellik ölçütüdür. Bu yüzden bağdaşıklıkta olduğu gibi cümle odaklı, çizgisel bir tutarlılığın metnin bütününde genel tutarlılığı sağlaması beklenemez. Metne dâhil olacak yeni bilgiler metnin sunduğu örtük, gömülü kavram alanlarının içinde doğar. Dolayısıyla okuyucu yeni bilgiyi benimsemekte zorlanmaz. Metne dâhil olacak yeni unsurları belirleyen ve ağı parçası yapan büyük yapı *bütüncül tutarlılık* olarak tanımlanır (van Dijk, 1985, s.115).

Bütüncül tutarlılık karmaşık bir yapıya sahiptir ve onu tamamlayıcı birçok alt başlıktan bahsedilebilir.⁶ Metnin içeriğine kısıtlamalar getiren *şematik yapısı*, semantik içeriğin yönünü kısmen önceden belirleyen *retorik yapılar*, pasajın ne

⁵ *Local coherence* ile *global coherence* kavramları için Subaşı Uzun'un Türkçe çevirisi kullanılmıştır (Subaşı Uzun, 1992, s.135).

⁶ Torusdağ ve Aydın, metnin teşekkülünde etkili tutarlılık ilişkilerini ortaya koyacak büyük ölçekli yapı çözümlemeleri ile ilgili alt başlıkları kaynaklar ışığında on bir maddede toplamışlardır: *başlık, konu, anahtar sözcükler, konu tümcesi, içerik şeması, konu değişimi belirleyicileri, işlev, biçim, özet, sonuç tümcesi, motif/izlek* (Torusdağ ve Aydın, 2020, s.188-250).

hakkında olduğunu ifade veya işaret eden *tematik cümleler*, *anahtar kelimeler*; *metnin başlığı*, *konusu*, *özeti*, benzer durumlara sahip hafızadaki *önceki metinlerden bilgiler*, *okuyucunun söylemin muhtemel konusuna ilişkin beklentileri* metnin bir bütün olarak algılanmasında etkilidir (van Dijk ve Kintsch, 1983, s.221).

Metin, aynı şeylerin tekrarından oluşan bir yapıya sahip değildir. Bir söylemde aynı bireyler hakkında sürekli aynı şey söylenmediğinden *tutarlı* bir söylem, birtakım sistematik kısıtlamalar ile *fark* ve *değişim* ilişkilerine sahip olacaktır (van Dijk, 1977, s.94). Söylem evrenine yeni bireyler girebileceği gibi metinde var olan kişilere yeni özellikler veya ilişkiler de atanabilir. Böylece metin, eski bilgilere yeni bilgilerin eklenmesi ile ilerler. *Fark* ve *değişim* ilişkileri ile metne dâhil olan her bir önerme önceki önermeye bir *tanımlama*, *açıklama*, *örnek*, *karşılaştırma*, *karşıtlık*, *genelleme* gibi işlevler⁷ ile bağlanabilir (van Dijk, 1985, s.110). Söylemin anlamsal özelliklerinin bu şekilde yalnızca cümleler veya önermeler arasındaki ilişkiler yani öğeler arasındaki ikili doğrusal bağlantılar üzerinden izahı *bölümsel tutarlılığı* tanımlar (van Dijk, 1985, s.115).⁸ Bu bilgiler ışığında çalışmada kullanılacak *bölümsel tutarlılık* ile ilgili başlıklar şu şekildedir.

2.1. Özelleştirme Bağlantısı

---

⁷ *Bölümsel tutarlılık* bağlamında metinde kurulan anlam ilişkileri Türkçe çalışmalarda çeşitli başlıklar ile sunulmuştur. Subaşı Uzun, *tutarlılık görünüm*lerini 1. Özelleştirme Bağlantısı 2. Neden-Sonuç Bağlantısı 3. Neden Bağlantısı 4. Zaman Bağlantısı 5. Karşılaştırma Bağlantısı 6. Karşıtlık Bağlantısı başlıkları ile verir (Subaşı-Uzun, 1995, s.113-135). Karataş, *Söylemin Tutarlılık Bağlantıları* başlığı ile 1. Sebeplilik Bağlantısı 2. Açıklama Bağlantısı 3. Özetleme ve Ayrıntılı Anlatım Bağlantısı 4. Özelleştirme ve Genelleştirme Bağlantısı 5. Karşılaştırma Bağlantısı şeklinde tasnifi verir (Karataş, 2008, s.116-117). Balyemez, *Anlam ve Mantık İlişkileri* başlığı altında 1. Neden – Sonuç Bağlantısı, 2. Amaç – Sonuç Bağlantısı, 3. Özelleştirme Bağlantısı, 4. Koşul Bağlantısı, 5. Karşılaştırma Bağlantısı şeklinde sunar (Balyemez, 2011, s.271-294). Murat Lüleci tutarlılık ilişkilerinin Beaugrande ve Dressler tarafından şu şekilde ayrıntılandırıldığını ifade eder. 1. Özelleştirme, 2. Genelleştirme, 3. Nedensellik, 4. Karşıtlık, 5. Karşılaştırma (Lüleci, 2018, s.48). *Tutarlılık* ile ilgili bir başka izah *retorik yapı teorisi*dir. Bir metnin tutarlılığına dair açıklamalar sunan *retorik yapı teorisi*, metni oluşturan dizilerin sahip olduğu yapısal ilişkileri ortaya koymaya çalışır. Örneğin *iddia* ifade eden cümle bir *kanıt* ile desteklenir. Böyle bir yapıda *iddia*, *çekirdek*; *kanıt*, *uydu* olarak adlandırılmış, birbirini tamamlayan cümleler bir araya gelmiş olur. *Retorik Yapı Teorisi*ndeki ilişki kümeleri şu şekildedir: *kanıt*, *antitez*, *durum*, *çözüm olma*, *detaylandırma*, *etkinleştirme*, *motivasyon*, istemli neden, irade dışı neden, istemli sonuç, *istemsiz sonuç*, *amaç*, *durum*, *yorumlama*, *değerlendirme*, *yeniden ifade etme*, *özet*. (Mann, Matthiessen, Thomson; 1989, s.18).

⁸ Bölümsel tutarlılığı tesis eden anlam bağıntılarının bir metinde sadece birbirleriyle ilişkili iki cümle ile sınırlandırılmayacağı ve tutarlılığa hizmet eden bu tür bağlantıların metne göre çeşitlenebileceği belirtilmelidir.

Birbirini izleyen iki ya da daha çok cümle arasında kurulan ve tutarlılık yapısının oluşturulmasında en çok başvurulacak bağlantılardan biri olan özelleştirme ilişkisi (Subaşı Uzun, 1995, s.113), iletişimde genel olanın ardından özel olanın ifade edilmesi; bir kavram, kişi, olay, durum, nesnenin ayrıntılı olarak ele alınması durumudur. Bir husus ve ona dair birtakım ayrıntıların ele alındığı metin parçası gücünü, metnin diğer unsurları ile oluşturduğu bağlamdan alır.

Etkin ögelere dair birtakım ayrıntıların verilmesi, metne ait o birimin okuyucunun zihninde ön plana çıkmasını sağlar. Bu detaylı bilgilendirme, metnin diğer bileşenlerinin anlaşılmasında, iletişimin kavranmasında okuyucuya yardımcı olur. Yazar, metinde yer alan her birimle ilgili böyle bir tasarrufta bulunmayacaktır. Bununla birlikte metinde söylenmek istenene hizmet edecek unsurun okuyucunun zihninde tanımlanması açısından *özelleştirme* başvurulacak bir yoldur.

2.2. Neden Sonuç Bağlantısı

Metinde bahsedilen olay ve durumların şekillenmesinde ve bu süreçte aktif olarak yer alan kişi ve nesnelerin değişiminde etkili olan *nedenler* ile bu nedenlerin doğurduğu *sonuçların* beraber düşünülmesi metnin bütünlüğüne hizmet eder. Birbirleriyle böyle bir ilişki içerisinde bir araya gelen dil birimleri okuyucu tarafından birlikte tanımlanır. Birinin olması diğerinin de olabileceği düşüncesini okurların zihnine yerleştirir.

2.3. Karşıtlık Bağlantısı

Sadece birbirine eş ya da benzer şeylerden oluşmuş bir kompozisyon olarak tanımlanamayacak hayat, benzerliklerin yanında farklılıkları da içinde barındırır. Bu yönüyle hayat, yazarların ilham aldığı bir alan olmuştur. Birbirleriyle *karşıtlık* ilişkisi ile bağlanmış unsurlar, metnin anlamsal bütünlüğünün tesisinde, tutarlılığın oluşumunda pay sahibidir. Metin bağlamında birbirlerinden farklı özelliklerle tanımlanıp konumlandırılan birimler, iletişimin oluşmasına hizmet eder. Bu açıdan *karşıtlık*, metin kurgusunun önemli bir parçası olarak değerlendirilmekte (Ataklı Saçak, 2021, s.146), edebî eser; ifadenin teşekkülünde, mesajın oluşturulmasında bu türden bir anlamsal ilişki mutlaka barındırmaktadır.

2.4. Karşılaştırma Bağlantısı

Karşılaştırma, kişi ve nesnelerin benzer veya aynı yanlarının, bir olayın öncesi ve sonrasında değişen şeylerin gösterilmesine dayanır. Metinde kurulan *karşılaştırma bağlantısı* ile yazar, iletişimin okuyucuya daha somut, anlaşılır bir şekilde ulaştırılmasını hedefler. Karşılaştırma ile *karşıtlık* arasındaki fark,

karşılaştırmanın çatışma barındırmaması şeklinde ifade edilebilir. (Lüleci, 2018, s.128).

3. Tutarlılık ve Kısaltma

Özgün metinler, farklı okur seviyelerine ulaşabilmek için ya da eğitim-öğretim sürecinde ders süresi gereği yeniden tanzim edilmektedir. Bu düzenlemeyle metin üzerinde birtakım değişikliklere gidilmekte, belirlenen cümle ve/veya paragraflar kısaltılmakta veya metinden tamamen çıkarılmaktadır. Gerçekleştirilen işlem sonrası ortaya çıkan *kısaltılmış metinlerin*, *özgün metnin* mesajı ile aynı güçte, değerinden bir şey kaybetmeden okuyucu ile buluşması beklenir. Temel işlevi bildirişim olan metnin mesajının sorunsuz bir şekilde muhataplarına ulaşabilmesi için seçilmiş metinlerde yapılan düzenlemeler sonrası metnin yapısında bir aksamanın olmaması gerekir. Bu aşamada kendi içinde bütünlük arz eden bir sistem hüviyetiyle okuyucunun karşısına çıkan metni meydana getiren birimlerin farklı seviyelerde, çeşitli bakımlardan birbirleriyle ilişkili olduğu (Aktaş, 1998, s.48) unutulmamalı, metinlerde yapılacak düzenlemeler, metnin bir bütün olarak algılanmasında belirleyici olan metin odaklı iki metinsellik ölçütü *bağdaşıklık* ve *tutarlılık* ile birlikte değerlendirilmelidir. Aksi takdirde yapılan müdahaleler ile metnin *bağdaşık* ve *tutarlı* görünümünde oluşacak sorunlar metnin bütünlüğünün bozulmasına neden olacak, mesajın anlaşılabilirliği de ortadan kalkacaktır.

Metnin yüzey yapısındaki ilişkiler ağı korunurken *tutarlılık* görünümünün ihmal edilmesi bu tür müdahalelerde dikkat edilmesi gereken hususlardan biridir. Metnin bir bütün olarak algılanmasını sağlayan, birbirini var eden anlam ve mantık ilişkilerinde yaşanacak kopma; metinde simgesel gücü olan kavramların tespitini, *özgün metinden* uzaklaşarak yazarın söyleminin anlaşılmasını engelleyecektir. Yapılan *kısaltma* ile cümle ya da paragraflar arasında oluşan boşluklar metnin çizgiselliğinden bir şey kaybettirmemeli, bütünlüğüne zarar vermemelidir. *Özgün metinden* uzaklaşacak şekilde yapılacak *kısaltmalar*, metnin tutarlılığını zedeleyecek, okuyucu tarafından yeniden üretilmiş metne göre şekillenen anlam, anlatıcının iletisinin de yanlış yorumlanmasına neden olacaktır.

4. Bir Kısaltılmış Metin *Demiryolu Hikâyecileri-Bir Rüya*'da Tutarlılık Sapmaları

Demiryolu Hikâyecileri-Bir Rüya, Oğuz Atay'ın *Korkuyu Beklerken* adlı kitabındaki sekiz hikâyeden biridir. Hikâyede, savaş yıllarında küçük bir kasabada bulunan istasyonda yazdıkları kısa hikâyeleri satarak geçinmeye çalışan *üç seyyar hikâyecinin* -anlatıcı, genç Yahudi ve genç kadın- yaşamı,

hikâyecilerden birinin ağzından anlatılır. Hikâyeciler *istasyonda* bulunan *kulübelerinde* yaşar, *istasyon şefinin* daktilosunda hikâyelerini yazar, gece yarısı da istasyondaki diğer esnaflar gibi sepetlerine koydukları hikâyelerini satmak için *trenleri* beklerler. İstasyonda bütün işleri tanzim eden istasyon şefi, hikâyecilerin karşısına yasa, yasak, kanun maddeleri, yönetmelikler, tüzük maddeleri ile çıkar ve onları aleyhte rapor yazmakla korkutur. Hikâyeciler geçinebilmek için hikâyelerini satmak zorundadırlar. Aldıkları malı doğru dürüst incelemeden, üstelik iki misli para vererek kapışan, hikâyelerin daima ilk kopyalarını alan *yataklı vagon yolcuları* hikâyecilerin geçimlerini borçlu oldukları *müşterilerdir*. Demiryolu hikâyecilerinden genç Yahudi hastadır, onun hikâyelerini yazmasına diğer hikâyeciler yardım eder fakat Genç Yahudi’nin hastalığı zamanla daha da artar ve ölür. *Yeni demir yolunun* açılmış olması kasabayı etkiler ve zamanla herkes kasabayı terk eder. Anlatıcı rolündeki hikâyecinin âşık olduğu genç kadın da istasyonu terk edenler arasındadır. Zamanla istasyonda tek başına kalan metin anlatıcısının istasyon ve kasabada yaşananlara dair her şey yavaş yavaş zihninden silinir. İstasyon şefinin kıyafetleri dahi onun üzerindedir ve bunun sebebini istasyon şefinin izinli olmasına bağlar.

2645 kelime, 16 paragraftan oluşan *Demiryolu Hikâyecileri-Bir Rüya, Korkuyu Beklerken* adlı hikâye kitabının 2009’da yayımlanmış 28. baskısında 185-195 sayfaları arasında yer almaktadır (Atay, 2009, s.185-196). Aynı hikâyenin *kısaltılmış* hâli, 1361 kelime, 11 paragraftan ibaret olup ders kitabının 42-44. sayfaları arasındadır (Karaca vd., 2019, s.41-44).

4.1. İstasyon Şefi

Bir kasaba istasyonu ve o istasyonun tek memuru olan *istasyon şefi*, sanatçıların –hikâye satıcıları- metinde konumlarının şekillenmesinde, metnin mesajının üretilmesinde öne çıkan unsurlar arasındadır. Metnin bütünlüğü düşünüldüğünde okuyucu tarafından *istasyon şefinin* rolünün anlaşılması, metinde onu tanımlayan kısımların varlığına bağlıdır.

Demiryolu Hikâyecileri-Bir Rüya adlı hikâyede kasaba istasyonunda *makasçılık yapmak, telgraflara bakmak, işaretleri düzenlemek; trenlere bilet satmak; kapıları açmak, kapamak* istasyondaki tek memur olan *istasyon şefinin* görevidir. Ayrıca yazılan hikâyeleri kısa bulması, bir yönetmelik maddesine göre hikâyecilerin kaldıkları kulübelerin kiralalarını çıkarabilmeleri için çok daha fazla yazmaları gerektiğini söylemesi, hikâyelerin konularına ve hikâyecilerin yazış biçimine karışması, ders kitabında *istasyon şefine* dair verilen bilgilerdir.

İstasyon şefi hakkında *kısaltılmış metinde* yer almayan kısımlar, onun metinde üstlendiği rolün kavranması, iletinin anlaşılması açısından önemlidir.

Buna göre *istasyon şefi* -hikâyecilerin hikâyelerini demiryolları idaresinin toprakları içinde yazdıkları için- yazılan her hikâyeden mutlaka bir kopya alıp bunları özenle dosyalar, saklar, bunu da *yönetmeliklere* ve 248. *maddeye* bağlar. Hikâyecilerin demiryolları sayesinde ekmeklerini kazandığını söyleyerek hikâyelerinde yazacakları konuların da sadece demiryolları ile ilgili olması gerektiğini ileri sürer. İsteklerinin gerçekleşmemesi hâlinde *üst makamlara* bunu *rapor edeceğini* ifade edip hikâyecileri tehdit eder. Aşk hikâyeleri yazmaya başlayan hikâyeciye dedikodulara yol açacağı düşüncesiyle engel olmaya çalışır. Hikâyeciler *istasyon şefinin* bütün isteklerine istasyondan atılacakları, barınacak yeni bir yer bulamayacakları endişesiyle boyun eğerler. Hatta hikâyecilerden *genç kadın, mesele çıkmasın* diye *istasyon şefinin* ev işlerini yapar. *İstasyon şefi* hakkındaki bütün bu bilgiler *kısaltılmış metinde* yer almamıştır.

Ben o sıralarda aşk hikâyeleri yazmaya başlamıştım. İstasyon şefi, dedikodulara yol açacağını ileri sürerek bunlara da engel olmak istedi. Onun bütün hareketlerine boyun eğiyorduk. Buradan atılırsak, böyle içinde yazma kulübeleri olan başka bir tren istasyonu nereden bulacaktık? Sevgilim, istasyon şefinin yemeklerini pişirip söküklüklerini dikiyordu, mesele çıkmasın diye. İstasyon şefi bizi küçümsüyordu, yanılmıyorsam aslında her zaman küçümsemişti. Şimdi de demiryollarının sayesinde ekmek yediğimizi ileri sürerek sadece bu konuda hikâye yazmamızı istiyordu. Kendisini örnek veriyordu: Hiç istasyon şefi demiryollarının dışında iş yapıyor muydu? Ona boş yere her gün demiryolları ile ilgili konular bulmanın zorluğunu anlatmaya çalıştım. Aslında bizim bu işe yanaşmayacağımızı biliyordu. Güç şartlar altında sürdürmeğe çalıştığımız yaşayışımızda yeni bir endişe kaynağı yaratmak için üst makamlara aleyhimize raporlar yazacağını söyleyerek bizi tehdit ediyordu (Atay, 2009, s.192).

Bu bilgiler ışığında *kısaltılmış metindeki istasyon şefi*, okurların zihninde özgün metindeki temsili tam anlamıyla karşılayamamaktadır. Birtakım cümlelerin istenen şekilde anlaşılması onu destekleyen diğer cümleler ve sunulan bağlamla ilişkilidir. Aynı mekânı paylaşımlarına rağmen hikâye satıcılarının *istasyon şefi* ile ilgili düşüncelerinin *kısaltılmış metindeki* yokluğu ya da azlığının okurun zihninde oluşacak algıyı etkileyeceği bilinmelidir.

Ana metne bakıldığında *istasyon şefinin* bir başka sorumluluk alanının olduğu yine kendisi ile ilgili karşılaşılan durumlarda ortaya çıkan kelime kadrosundan anlaşılır: *yasa, kanun maddeleri, münasebetsiz yasa, yasak, 248. maddenin kapsamına gir-, Sağlığı Koruma Yasaları, yönetmelik maddesi,*

yönetmelikler, yürürlükten kalk-, aleyhte raporlar yaz-, tüzük maddesi. Kısa öyküde yazarın yazmadığı, yazamadığı şeyler simgesel alt yapılarla ifade edilirken bu simgelerin okur tarafından çözülmesi beklenir (Erden, 2010, s.37). Kasabada yasanın, yönetmeliklerin, tüzük maddelerinin uygulayıcısı, takipçisi konumundaki *istasyon şefi*, okurun dünya bilgisi ile bir nevi *otorite* (Zambak, 2017, s.338) olarak tanımlanabilir. *Özgün metinde* hakkında verilen ayrıntılı bilgi, okurun zihninde *istasyon şefini otoritenin* temsilcisi yaparken *kısaltılmış metin* artık bunu tesis edecek kelime kadrosuna sahip değildir. Bu bilgilerin yokluğunda metnin mesajında önemli bir yer tutan *istasyon şefinin* kasabadaki *seyyar hikâye satıcılarıyla* ilişki ve iletişimi okuyucunun zihninde karşılık bulamayacak, okuyucunun *istasyon şefi* ve *seyyar hikâye satıcıları* arasındaki ilişkiyi çözmesi zorlaşacaktır.

İstasyon şefi ile ilgili ayrıntıların metinden çıkarılması hem bu rolün hem de metne ait diğer unsurların anlaşılmasında sorunlara yol açacaktır. Dolayısıyla asıl metinde *istasyon şefi* ile ilgili *özellemelerin* *kısaltılmış metinde* yer almaması *istasyon şefi* profilinin okuyucunun zihninde anlatıcının istediği şekilde oluşmasını engellemiş, iletinin kavranmasında, yazarın söyleminin anlaşılmasında metin, güç kaybetmiştir.

4.2. Yataklı Vagon Yolcuları

Üç hikâyecinin en önemli müşterileri, *kısaltılmış metinde* ayrıntılı özelliklerine değinilmeyen *yataklı vagon yolcularıdır* ve *özgün metinde* diğer tren yolcularından ayrı olarak tanımlanır. *Yataklı vagon yolcuları; rahat yataklarından kalkmaları öyle çok da kolay olmayan, yemeklerini yemekli vagonda yiyen, doymak bilmeyen, aldıkları malı doğru dürüst incelemeyen, üstelik iki misli para vererek kapışan, hikâyelerin daima ilk kopyalarını alan, titiz müşterilerdir.*

Ülkede taze olarak hikâye satılan tek istasyon olduğu için bizim ünümüzü de duymuşlardı. Onlara her zaman ilk kopyayı ayırırdık, titiz müşterilerdi. Ne var ki onların da rahat yataklarından kalkmaları kolay değildi (Atay, 2009, s.188).

Kasabadaki üç seyyar hikâye satıcısını tanımak biraz da *yataklı vagon yolcuları* ile birlikte değerlendirmeye bağlıdır. *Birkaç kişiden ibaret bu küçük topluluğu* tanıtan kelimeler *yataklı vagon yolcularından* çok farklıdır: *Kötü şartlar altında çalışıp, açlıkla ve sefaletle uğraşan, günlerini yarı aç yarı tok geçiren, bir haftadır aç olmak, cebimde meteliğim yok, kötü şartlar altında çalışmak, kulübelerin kirasını çıkarma; yorgun, bezgin (genç kadın), bitkin, ümitsizlik, yalnızlık, boyun eğ-, hastalığı gittikçe ağırlaşan genç Yahudi, halsiz,*

gizli bir hastalık, konuşamayacak kadar hasta, yorgun, zayıfla-, kötüleş-, bu zayıf ve hastalıklı genç Yahudi.

Yataklı vagon yolcularının istasyon hikâyecileri için önemi, yataklı vagon yolcularının ekonomik gücü ve diğer yolcularla aralarındaki farkı ele alan kısımlar, kısaltılmış metinde bulunmaz. Hikâyecilerin satılıp satılmayacağı belirsiz kısa hikâyeleri için en önemli müşteriler, yataklı vagon yolcularıdır. Yataklı vagon yolcuları da olmasa halimiz haraptı. Allah'tan, aldıkları malı doğru dürüst incelemeden, üstelik iki misli para vererek kapışan yataklı vagon yolcuları vardı cümleleri kötü şartlar altında, kulübelerinin kirasını çıkarmak için çalışan hikâyecilerin geçiminin daha çok yataklı vagon yolcularına bağlı olduğunu gösterir. Yataklı vagon yolcuları ve hikâye satıcıları arasındaki alış verişe dayalı gelişen ilişkiler ağı, metnin anlam bütünlüğüne hizmet eden ve tutarlılığın tesisinde etkisi olan gelişmelerdir.

Yataklı vagon yolcularının özgün metinde inşa ettiği anlam alanı, simgesel güç ve sezdirimler, kısaltılmış metinde yer almaz. Metinde otoriteyi temsil eden istasyon şefinden sonra varlık, güç, konfor ile ilişkili yataklı vagon yolcularına dair ayrıntıların metinden çıkarılması, istasyonda hayatını hikâye satarak kazanmaya çalışan hikâye satıcılarının içinde bulundukları durumun anlaşılmasını zorlaştırır. Özgün metinde biri zengin diğeri zor geçinen iki kesimin varlığı okuyucunun zihninde bir karşılaştırmayı da beraberinde getirirken kısaltılmış metinde yataklı vagon yolcuları hakkındaki ayrıntıların metinden çıkarılmış olması okurun metinle ilgili değerlendirmelerini etkilemiştir.

4.3. Genç Kadın ile Hikâyeci Arasındaki İlişki

Hikâye metninde ismi geçen üç hikâyeciden biri de genç kadındır. Yiyecek satıcıları ve diğer hikâyeciler ile birlikte o da sepetine koyduğu hikâyelerini satmaya çalışır. Genç kadınla ilgili bu bilgiler kısaltılmış metinde bulunurken özgün metinde var olan âşık ol-, saçlarını okşayarak, sarıl-, başını göğsüne day-, öp-, seviş-, sevgilim gibi kelime ve kelime gruplarının yer aldığı cümlelerin metinden çıkarılmış olması genç kadın ile hikâyeci arasındaki ilişkinin okur tarafından anlaşılmasına neden olmuştur.

Üzüntüler içindeydim, üstelik âşık olmuştum. Elbette, üçüncü kulübede oturan genç kadına âşık olmuştum (Atay, 2009, s.190).

İkimiz –genç kadınla ben- gece soğukunda titreyerek birbirimize sarılmıştık (Atay, 2009, s.190).

Bunları düşünerek dalıp gitmiştim. Çevremi farkında değildim. Tren uzaklaşmıştı. Birden kollarımın arasında genç kadını gördüm.

Kısaltılmış Metinde Bir Tutarlılık Çözümlemesi: “Demiryolu Hikâyecileri- ...

Bana sokulmuş, başını göğsüme dayamıştı. Onu öptüm. Hikâye sepetlerimizi koluma taktım, uzaktan ışıkları görünen istasyonumuza doğru yürüdüm. O gece genç kadınla ümitsizliğin ve yalnızlığın verdiği karışık duygular içinde seviştik (Atay, 2009, s.191).

Genç kadınla sessizce sevişiyorduk. (Atay, 2009, s.194)

Kısaltma sonucu ortaya çıkan metin, *özgün metinden* farklı yorumlara neden olabilir. Anlatıcı konumunda olan *seyyar hikâye satıcısının* genç *Yahudi*’nin ölümü sonrası boşalan kendi kulübesinin yanındaki kulübeye, neden *genç kadının* taşınmasını istediği, *kısaltılmış metinde özgün metinden* farklı cevaplanacaktır. Hikâye anlatıcısı kahramanın *genç kadın* ile ilgili bu isteği gerçekleşmez. Bu dileğini bildiremeden *istasyon şefi* ile gelen *kunduracı* kulübeye yerleşir.

Bütün gün odamdan çıkmadan yazıyordum. Yalnız bitişikteki kunduracının gürültüsü aklımı karıştırıyordu. Çünkü artık genç Yahudi yoktu; bir süre önce ölmüştü. Aslında ben yanıma genç kadının taşınmasını istiyordum. Ne var ki istasyon şefi, ben daha bu istediğimi belirtmeye fırsat bile bulamadan bir gün –bir süre önce- kunduracıyla göründü. Adam da hemen yerleşti (TDEDK 12, s.44).

Daha sonra da *kunduracıya* genç *kadınla* kulübelerini değiştirip değiştiremeyeceği sorusunu sormadan *genç kadının* kulübesinin boş olduğunu, kasabadan ayrıldığını fark eder. *Kısaltılmış metnin* bağlamından hareket eden okur, *seyyar hikâye satıcısının* genç *kadının* kulübesi ile ilgili değişiklik isteğinin nedenini *bitişikteki kunduracının gürültüsünün hikâyecinin aklını karıştırmasına* ve/veya *metinde* genç *kadınla* anlatıcının kasabada daha eski oluşlarına bağlayacaktır. Kısaltılmış metinde iki kahraman –anlatıcı olan *seyyar hikâye satıcısı* ve diğer hikâye satıcısı *genç kadın*- arasındaki ilişkiye dair bir bilgi bulunmadığından okur, anlatıcının boşalan kulübeye *genç kadının* yerleşmesini istemesinin gerçek nedenini bilemeyecektir. Bu itibarla *özgün metinde* kurulan *neden-sonuç* ilişkisi ile *kısaltılmış metinde* okurun metnin tutarlılığında bir araya getireceği *neden-sonuç* ilişkisi birbirlerinden farklıdır.

4.4. Yeni Demiryolu Hattı

Kısaltılmış metinde hikâyenin sonlarına doğru trenlerin artık kasabadan geçmediği *Artık tren geçmiyor buradan.* cümlesi ile *seyyar hikâye satıcısının* ağzından öğrenilir. *Özgün metinde* kasabadaki istasyona uğramayacak yeni bir demiryolunun yapılacağından bahsedilmesine rağmen kasaba için önemli sonuçları olacak böyle bir gelişme ile ilgili bilgi *kısaltılmış metinde* yer almaz.

Daha kestirme bir ulaşımı sağlamak için bizim istasyona uğramayan bir demiryolu yapılacağı söylentileri de dolaşıyordu. Artık sadece posta trenleri uğrayacaktı buraya (Atay, 2009, s.190).

Özgün metnin ilerleyen paragraflarının birinde bu sefer yeni demiryolunun açıldığı bilgisi okuyucuyla paylaşılır. *Kısaltılmış metinde yeni demiryolu hattının açıldığı, kasabaya haftada bir sadece ekspres trenin uğrayacağı bilgisinin bulunmaması, metinde daha sonra yer alacak gelişmelerin izahını zorlaştıracaktır. Zira artık trenlerin kasabadan geçmeyecek olması, kasaba ve geçimlerini kasabadan geçen tren yolcularına yaptıkları satışlarla sağlayan seyyar yiyecek ve hikâye satıcıları açısından önemlidir.*

Sonra yeni demiryolu hattı açıldı ve ekspres haftada bir gün uğramaya başladı (Atay, 2009, s.194).

Yeni demiryolunun açılması aynı zamanda kasabada yaşayanların pratiklerine doğrudan tesir edecek bir değişimdir. Hikâye satıcıları için hikâye yazmak gece istasyona gelecek tren yolcularına satıp karınlarını doyurabilecekleri bir uğraşıdır. Seyyar hikâye satıcıları *taze, kısa güncel konuları işleyen, bir günlük hikâyelerini geceleri yazıp, temize çekip satmaya çalışmaktadırlar. Öyle ki bir iki günlük modası geçmiş hikâyeler tren yolcuları tarafından bayat olarak nitelendirilip satın alınmamaktadır. Böylece yeni demiryolunun açılmasının sonuçlarından biri günlük hikâyelerin ortadan kalkması olmuştur. Bu değişimin habercisi olan cümle, yeni demiryolunun açıldığı bilgisi verildikten hemen sonra anlatıcı seyyar satıcının ağzından dökülür. Bu kısım da kısaltılmış metinde yer almamıştır.*

Bu benim de işime geliyordu. Artık bir çırpıda biten ve beni telaşla peşinden koşturan kısa hikâyeler yazmak istemiyordum (Atay, 2009, s.194).

Kasabanın yerleşik düzeni, yeni demiryolu hattının açılması (kısaltılmış metinde yer almayan) sonrası artık kasabaya trenin haftada bir uğramaya başlaması ile değişmiştir. *Günlük yazılan kısa hikâyeler artık ortadan kalkmış, uzun hikâyelere geçilmiştir. Uzun hikâyeler ile ilgili bilgi, okuyucuya Benim uzun hikâyelerimden birini yeni bitirdiğim ve uyuyakaldığım bir gece, trene binip gitmişti, cümlesiyle verilir fakat kısaltılmış metinde anlatıcı hikâye satıcısının uzun hikâyelere hangi sebeple ne zaman başladığı bilgisi yoktur.*

Hikâyede herkes bir bir istasyonu terk etmeye başlar. İlk önce seyyar hikâye satıcılarından *genç kadın* istasyondan gider. *Yani genç kadın bir süre önce gitmişti. Evet kulübesi boştu. Benim uzun hikâyelerimden birini yeni bitirdiğim ve uyuyakaldığım bir gece, trene binip gitmişti.* Daha sonra tamircinin

istasyondan ayrıldığı bilgisi verilir. *Bunu tamirciye anlatamıyordum. Çünkü gitmişti, beni yalnız bırakmıştı. Son konuşmamızdan sonra -bir süre sonra tabii- istasyondan ayrılmıştı. İstasyon şefi de artık istasyonda gözükmemektedir. Son günlerde istasyon şefini nedense ortalarda göremiyorum.* Seyyar hikâye satıcısı anlatıcı da istasyondan ayrılma isteğini dile getirir. *Korkuyorum, çünkü buradan gitmek istiyorum.* İstasyondaki bu değişimin temel sebebi, *yeni demiryolunun yapılmış olmasıdır fakat kısaltılmış metinde okur bu bilgiye ulaşamaz.* Kasaba ve kasabada yaşayanlar üzerinde sonuçları gözlemlenmesine rağmen *kısaltılmış metinde* bütün bu gelişmelerin nedeni olan yeni demiryolu hattının açılması ile ilgili bilginin yer almaması, kasabadaki değişimin anlaşılmasına yol açacak, gerekli *neden-sonuç* ilişkisi okurlar tarafından kurulamayacaktır.

4.5. Seyyar Hikâye Satıcısının Yaşadığı Değişim

Metinde *Düşüncemin bulandığını seziyordum*, cümlesi ile başlayan paragrafta kasabanın üç hikâyecisinden biri, metnin anlatıcısı birçok şeyi hatırlayamadığından, istasyon dışındaki dış dünya ile ilişkilerinin gittikçe zayıflamasından, çoğu zaman önemli olayları bile öğrenemediğinden bahseder.

Düşüncemin bulandığını seziyordum. İstasyon dışındaki dünya ile ilişkilerim gittikçe zayıflıyordu. Günlerin nasıl geçtiğini izleyemiyordum artık. Hikâyelerim için güncel olaylar bulmakta, insanları ve maceraları birbirine bağlamakta eski becerim kalmamıştı. Önemli olayları bile öğrenemiyordum çoğu zaman. Evet, bazı olayları biliyordum: Savaş bitmişti. Cephelerden akın akın dönen askerler geçiyordu trenler dolusu. Onlardan kırık dökük bilgiler toplayarak savaş hikâyeleri yazdım bir süre. Bu arada birçok şeyi hatırlayamıyordum: Savaş bizim ülkemizde mi geçmişti? Yoksa uzak çöllerde mi savaşılmıştı? Topraklarımız genişlemiş miydi, daralmış mıydı? (TDEDK 12, s.43)

Metnin anlatıcısı seyyar hikâye satıcısındaki bu değişim, takip eden paragraflarda sürecek, beraberinde birtakım sorunlar yaşanmasına neden olacaktır. Bir yolcunun hikâyeciye metinlerinde *şehir isimlerinde yanlışlıklar yapmaya başladığını söylemesi, hikâyecinin yöneticilerin adlarını karıştırması ya da unutması, Neyse biraz aklım karıştı, O günlerde kafam daha da karışıktı, Birçok şeyi unutuyordum*, gibi ifadeler, bir hadisenin zamanı ile ilgili *bir gün -yani bir süre sonra- bir yolcu daha önce -bir süre önce-* bilginin hatırlanmasında yaşanan zorluklar hikâyecinin içinde bulunduğu durumu özetler niteliktedir.

Metnin sonlarında istasyon ve kasabada yaşananlara dair her şeyin anlatıcının zihninden silindiği izlenecektir. Öyle ki *istasyon şefinin* kıyafetleri

onun üzerindedir ve bunun sebebinin izinli olduğunu düşündüğü *istasyon şefinin* yerine kendisini bırakmış olabileceği şeklindedir. İstasyona trenlerin artık neden uğramadığını da bilmemektedir.

Artık tren geçmiyor buradan. Son günlerde istasyon şefini nedense ortalarda göremiyorum. İzinli olduğunu sanıyorum –çünkü yıllardır hiç tatil yapmamıştı. Onun elbiseleri de şimdi benim üzerimde. Giderken yerine beni bırakmış olmalı. Trenler de nedense uğramıyor (TDEDK 12, s.44).

Gelinen noktada okuyucunun hikâye kahramanındaki bu değişimin nedenini bağlamdan hareketle çözmesi beklenir. *Özgün metinde düşüncemin bulandığını seziyordum*, cümlesi ile başlayan paragraf öncesinde hikâyecinin ruh hâline, içinde bulunduğu duruma dair verilen açıklayıcı paragrafta, kahramanın yaşadığı değişimde rolü olan etmenlerin bir arada verildiği görülür.

İçimin yorulduğunu hissediyordum. Her gece yarısı yarım kalan uykular, tren düdükləri, anlayışsız ve cahil ya da rahat ve kendini beğenmiş bir müşteri kalabalığına yeni hikâyeler bulma zorunluluğu, hastalığı gittikçe ağırlaşan genç Yahudi ve gittikçe huysuzlaşan istasyon şefimiz. Hangi tarafa yetişeceğimi bilemiyordum. Sevgilim de yorgun ve bezgindi; onun da hikâyelerine yardım etmek zorundaydım (Atay, 2009, s.192-193).

Seyyar hikâye satıcısının yaşadığı değişimin nedenlerinin açıklandığı bu paragrafın kısaltılmış metinde yer almaması, okuyucunun neden-sonuç ilişkisini sahat bir şekilde kuramamasına neden olmuş, daha sonraki gelişmelerin anlaşılmasını zorlaştırmıştır.

SONUÇ

Türk Dili ve Edebiyatı 12 Ders Kitabı'nda ele alınan hikâye türü örneklerinden Oğuz Atay'a ait *Demiryolu Hikâyecileri-Bir Rüya* adlı metin incelenmiş, metinde yapılan düzenlemelerin öğretim programı doğrultusunda cümle ve paragraf düzeyinde *çıkartma* işleminden ibaret olduğu görülmüştür. Hikâyeden çıkarılan bölümler bir metinsellik ölçütü *tutarlılık* kapsamında ele alınmış, işlemler sonucu metnin anlam ve mantıksal ilişkiler ağında yaşanan kayıplar ortaya konmuştur. Bu çerçevede kısaltılmış metinde tespit edilen tutarlılık sapsmaları şu şekildedir.

a. Özgün metinde kasabadaki otoriteyi temsil eden, yazarın metnin mesajında bir yere konumlandığı *istasyon şefi*, kısaltılmış metinde kendisi ile

ilgili ayrıntıların çıkarılması, özelleştirmeye dayalı bilgilendirmenin yokluğu ile güç kaybetmiştir.

b. Metinde *yataklı vagon yolcuları*, ekonomik gücü elinde tutanları temsil ederken *seyyar hikâye satıcıları*, karınlarını doyurabilmek, başlarını sokacak bir yere sahip olabilmek için her gün bir şeyler yazıp satmak zorunda olan *sanatçılardır*. Bu iki grubun kendilerine has özellikleri özgün metnin mesajının şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Kısaltılmış metinde *yataklı vagon yolcularına* ait kısımların çıkarılmış olması, onların metindeki simgesel gücünü azaltmıştır.

c. Özgün metinde birinci kulübede oturan ve genç kadına âşık olan seyyar hikâye satıcısının boşalan kulübeye *genç kadının* yerleşmesini istemesinin nedeni, aralarındaki aşk ilişkisi olarak anlaşılırken *kısaltılmış metinde* okuyucunun böyle bir nedenden haberi olmaz. Çünkü anlatıcı konumundaki seyyar hikâye satıcısı ile üçüncü kulübede oturan *genç kadın* arasındaki *aşk* ilişkisini ortaya koyan kısımlar, kısaltılmış metinde yer almamıştır. Bu sebeple okuyucu, kendisine sunulan bağlam çerçevesinde özgün metinden bağımsız neden sonuç ilişkilerini yeniden kurmak zorunda kalmıştır.

d. *Artık tren geçmiyor buradan.* cümlesi ile istasyon için önemli olan bir değişiklik ifade edilir; fakat trenlerin neden istasyondan geçmediğine dair bilgi *kısaltılmış metinden* çıkarıldığından okuyucu istasyonda yaşayanlar için önemli sonuçları olacak böyle bir gelişmeye dair bilgi sahibi olamaz.

e. Metinde anlatıcı konumundaki *seyyar hikâye satıcısı* birçok şeyi unutmaya, hatırlamamaya başlar ve hikâyenin sonunda da birçok şeyin zihninden silindiği anlaşılır. *Seyyar hikâye satıcısının* yaşadığı bu değişimin nedenlerinin verildiği paragrafın kısaltılmış metinde bulunmaması, *hikâye satıcısının* yaşadığı değişimi yorumlamada okurun işini zorlaştırmıştır.

Bu bilgiler ışığında özgün metinde kurulan tutarlılık ilişkilerinin kısaltılmış metinde değiştiği, özgün metnin mesajından uzaklaşıldığı görülmüştür.

Öğretim programları ile hedeflenen kazanımları öğrencilerin edinmesinde temel araç ders kitabıdır. Ders kitapları için seçilen özgün metinlerde gerçekleştirilen kısaltma işlemi, metinsellik ölçütlerinden bağımsız ele alındığında muhtelif sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Metinle ilgi hangi sebeple olursa olsun yapılacak düzenlemenin metnin bağdaşıklık ve tutarlılık görünümünün bozulmasına neden olabileceği bilinmeli, bu tür uygulamalarda metinsellik ölçütleri ışığında gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Ders kitabını inşa eden uzmanlar ders öğretim programları, ana dili öğretim yöntemlerinin yanı sıra metin bilgisinden de haberdar olmak zorundadırlar. Metnin özgün hâline en yakın şekilde, bütünlüğünden ve mesajından bir şey kaybetmeden tesis edilecek üretim, kısaltılmış metni başarılı kılacaktır. Kısaltılmış metinlerde karşılaşılabilecek kopmaların metnin mesajının okura iletilmesine engel olacağı, bütünlüğünü kaybeden bir metnin kazandırılmak istenen dil ve edebiyat eğitiminin gerçekleştirilmesinde sorunlara yol açacağı bilinmelidir.

Ders kitaplarının hazırlanması, metinlerin seçimi ve yapılacak değişikliklerde referans alınan Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı'ndaki (2018) açıklamaların yetersizliği, değişikliklerle ilgi bilimsel yönlendirmenin azlığı, kısaltılmış metinlerin yazar ile okur arasında ileti değerinde farklılıklara neden olmaktadır. Program'da *Ders Kitabına Alınacak Metinlerin Nitelikleri* kısmı düzenlenirken somut, metni seçenin işini kolaylaştıran, kişisel tercihleri ortadan kaldıran ölçütler belirlenmeli, kısaltma işlemi ile ilgili yönlendirmeler bölümsel *tutarlılık bağınıtlarını* da kapsar genişlikte tutulmalıdır.

Hikâyeler; duygu, düşüncelerin dilin sanat işlevi kullanılarak estetik bir yapı içerisinde sunulduğu edebî türlerdir. Bu tür metinlerde yapılacak düzenlemelerde eserin sanatsal yanı unutulmamalı, *kısaltmaların* metnin sanat yönüne zarar verebileceği ön bilgisi ile gerekli düzenlemelere gidilmelidir. Bu anlamda metin *kısaltma* işini yapan kişi, hem yazara hem de okura karşı sorumludur.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Aksan, D. (2005). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*. Engin Yayınevi.
- Aktaş, Ş. (1998). *Edebiyatta Üslup ve Problemleri Üzerine*. Akçağ Yayınları.
- Ataklı Saçak, F. (2021). Metinsel zıtlık. Z. B. Özer, F. Yapıcı, Ş. Aktay (Editörler), *Metindilbilim (Tarih-Kuram-Uygulama)* içinde (s.143-157). Doğu Kitabevi.
- Atay, O. (2009). İstasyon hikâyecileri-bir rüya. *Korkuyu Beklerken / Bütün Eserleri 4* (28. Baskı) içinde (s.185-196). İletişim Yayınları.
- Balyemez, S. (2011). *Dede Korkut Hikâyelerinin Metin Dil Bilimsel Yapısı*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kısaltılmış Metinde Bir Tutarlılık Çözümlemesi: “Demiryolu Hikâyecileri- ...

- Bayraktar, İ. & Durukan, E. (2016). Türkçe ders kitaplarında metin sadeleştirme üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 5(3), 1356-1369.
- Bayraktar, İ. (2019). *Yüzey Yapı Değişiklikleri ile Öğrencilerin Okuduğunu Anlama Becerileri Arasındaki İlişki Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış doktora tezi, Trabzon Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Beaugrande, R. A. D. and Dressler W. (1981). Introduction to text linguistics. London: Longman Group Company. https://www.academia.edu/31596533/Introduction_to_Text_Linguistics, Erişim tarihi: 29.09.2021.
- Durmuş, M. (2013). İkinci/yabancı dil öğretiminde özgün ve değiştirilmiş dilsel girdi üzerine. *Turkish Studies*, VIII(1), 1291-1306.
- Erden, A. (2010). *Kısa Öykü ve Dilbilimsel Eleştiri*. Bizim Büro Yayınları.
- Günay, D. (2013). *Metin Bilgisi*. Papatya Yayıncılık Eğitim.
- Güneş, B. & Ünsal, Y. (2004). Bir kitap inceleme çalışması örneği olarak MEB lise 1. sınıf fizik ders kitabının eleştirel olarak incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(3), 305-321.
- Karaca, D. vd. (2019). *Türk Dili ve Edebiyatı 12 Ders Kitabı*. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Karataş, Y. (2008). *Metin İncelemesinde Söylembilim Yöntemi, Binbir Gece Masalları Üzerine Bir Uygulama*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Keçik, İ. & Uzun, L. S. (2001). *Türkçe Sözlü ve Yazılı Anlatım*. Canan İleri. (Ed.), Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Lüleci, M. (2018). *Dile Gelen Metin: Türk Edebiyatına Dilbilimsel Bir Yaklaşım*. Grafiker Yayınları.
- Mann W. C. Matthiessen, C. M. I. M. & Thompson. S. A. (1989). Rhetorical structure theory and text analysis. *ISI Research Report*, 1-60.
- MEB, *Ortaöğretim Türk dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı 2011*.
- MEB, *Ortaöğretim Türk dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı 2015*.
- MEB, *Ortaöğretim Türk dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı 2018*.
- Ruhi, Ş. (1993). Dil öğretimi felsefesi. *Dilbilim Araştırmaları*, 71-81.

- Subaşı Uzun, L. (1995). *Orhon Yazıtlarının Metindilbilimsel Yapısı*. Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi.
- Torusdağ, G. & Aydın, İ. (2020). *Metindilbilim ve Örnek Metin Çözümlemeleri*. Pegem Akedemi.
- Van Dijk, T. A. (1977). *Text and Context: Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse*. Longman.
- Van Dijk, T. A. & Kintsch, W. (1983). *Strategies of Discourse Comprehension*. Academic Press.
- Van Dijk, T. A. (1985). Semantic Discourse Analysis. *Handbook of Discourse Analysis*. Academic Press, 2, 103-136.
- Zambak, F. (2017). Demiryolu hikâyecileri-bir rüya'yı yeniden görmek. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 63, 336-344.

EXTENDED ABSTRACT

The accessibility of the selected texts for the textbooks, which is one of the areas where the author and the reader meet, sometimes depends on making some arrangements in the texts. The type of arrangements to be made in the texts may vary according to the target student. The basic material of the Turkish Language and Literature textbooks is the texts, and the texts in these textbooks are selected and arranged by the authors of the textbooks in line with the principles set in the curriculum under the heading "Matters to be Considered in Textbook Writing" and the sub-title of "Qualifications of the Texts to be Taken into the Textbook". When the texts in the Turkish Language and Literature textbooks are considered from this point of view, there is no reproduction such as shortening the sentences, dividing them, changing the words, and it has been determined that the arrangements made consist only of abbreviation at the level of paragraphs.

The coherence standart, which establishes the relationships in the deep structure of the text, should also be taken into account in the abbreviation process carried out in the original texts selected for the textbooks. While preserving the network of relations in the surface structure of the text in the arrangements, neglecting the appearance of coherence will bring along some problems. Coherence, which is the name of the network of relationships based on logic and meaning that determines the message and subject of the text, occurs at two levels. Local coherence: Each sentence included in the text is related to the previous sentence or sentences. Global coherence: Logical, semantic relationships established throughout the text. The text is not just a repetition of the same information. In

this sense, the text proceeds by adding new information to the old information. Each new information added to the text comes together with previous information within the framework of some semantic connections. While the semantic relationship between sentences is only a part of the coherence, each new element must also be related to the implicit conceptual fields surrounding the text. Semantic connections associated with local coherence between successive text units can be seen in many ways. In addition, it should be noted that semantic relations that establish local coherence cannot be limited to only two sentences related to each other in a text, and that such connections that serve coherence can vary according to the text.

In this study, the text of Oğuz Atay's *Demiryolu Hikâyecileri-Bir Rüya*, which is one of the story type examples in Turkish Language and Literature 12 Textbooks, was compared with the original text and it was seen that the following items in the curriculum were effective in abbreviation: “In cases where the entire text cannot be taken, a summary of the missing parts should be given. Subtractions made from the text at the sentence or paragraph level are indicated by an ellipsis in arc brackets. “The course process in the curriculum and the course hours planned in the units should be taken into account regarding the length of the texts included in the book.” Changes and consistency deviations that occurred in the text as a result of abbreviation were identified through the titles of privatization link, cause-effect link, contrast link, comparison link, and the share of the sentences and paragraphs removed from the text in the loss of the text's integrity, message, meaning and logical relations network was revealed.

Accordingly, the fact that the privatizations about the station chief were not included in the abbreviated text in the original text prevented the profile of the station chief from forming in the mind of the reader as the narrator wanted, and the text lost power in understanding the message and understanding the author's discourse.

After the station chief, who represents the authority in the text, the details of the sleeper passengers related to wealth, power and comfort were removed from the text, making it difficult to understand the situation of the story writers who tried to earn their living by selling stories at the station.

One of the three storywriters mentioned in the text of the story is a young woman. Along with food vendors and other storywriters, she tries to sell the stories she puts in her basket. While this information about the young woman is found in the abbreviated text, the relationship between the young woman and the storyteller is not included in the original text. In this respect, the cause-effect relationship

established in the original text and the cause-effect relationship that the reader will find in the shortened text are different from each other.

Although the results were observed on the town and its inhabitants, the lack of information about the opening of the new railway line, which will be considered as the reason for all these developments, in the abbreviated text caused the change in the town not to be understood, and the cause-effect relationship in the original text could not be established by the readers.

The fact that the paragraph explaining the reasons for the change experienced by the traveling story seller was not included in the abbreviated text made it difficult for the readers to understand the later developments in the text.

When the abbreviated text of Oğuz Atay's *Demiryolu Hikâyecileri-Bir Rüya* in Turkish Language and Literature 12 Textbook is handled within the framework of the determined sectional consistency headings, it is seen that the abbreviations have moved away from the original text. It has been seen that any subsequent editing of the text for whatever reason may cause the appearance of coherence of the text to deteriorate, and that necessary arrangements should be made in the light of textual standards criteria in such applications. It has been tried to express that more successful examples of abbreviated texts will be encountered by taking into account the evaluations related to text linguistics in the regulations related to the texts in the textbooks.